

גיבעול ירוק אחד

אחד המאורעות הגדולים של המאה ה-20 מתרחש עכשיו בכרית המועצות. היו בחירות חופשיות, וזהו כבר דבר מדהים. אייליה ארנבורג, הסופר היהודי-הסובייטי בימי סטאלין, אמר פעם: "אם יכסו את העולם כולו באספאלט, גיבעול ירוק אחד יצמח ויבקיע את האספאלט".

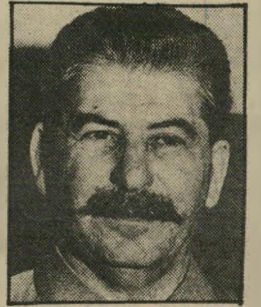
עכשיו זה קורה. אחרי 70 שנה, בפעם הראשונה, ניתן לאזרחי ברית המועצות לבחור באופן חופשי.

(כך עברה לה מהעולם אחת הבריחות שהיו הכי אהובות עלי. אורה נכנס לחדר הקלפי כמוסך

וה, ושם נמסרת לו מעטפה סגור, וזה נאמר לו לשלם אותה בתיבה. "מה, אסור לי לראות מה יש בפנימי?" שאל. "טואריטש, אצלנו הבחירות הן חשאיות!" באה התשובה.)

עצם קיום הבחירות החופשיות הוא דבר מדהים. התוצאות מדי הימות עוד יותר.

כמה מקומות נחלו אויבי המנגוון המפלגתי ניצחון טוטאלי. על כך כבר נכתב הרבה. אבל זה שוב יותר, בעיניי, מה שקרה ברפובליקות הסובייטיות הבאלטיות.

סטאלין

בלטוויה, בליטא ובאסטוניה הובסו כל המנהיגים הקומוניסטיים, שהתנגדו לגל הלאומני. המועמדים שעליהם המליצו התנור עות הלאומיות בשלוש הארצות נחלו ניצחון כביר.

כדי לחשוב על משמעות הדבר. רפובליקות אלה סופחו לברית המועצות ב-1939, ואחרי שלוש שנים של כיבוש נאצי ושווא נכבשו מחדש ב-1944. כלומר, במשך 44 שנים לפחות היתה שם למפלגה הקומוניסטית הסובייטית כל האפשרות לחנך, לשכנע ולנהל תעמולה בכל האמצעים העומדים לרשות מדינה טוטאליטרית מודרנית, כשהיא נעזרת עליידי מנגוון אדיר של טרור פנימי.

הנה, כעבור שני דורות, הלאומנות חוגגת. בעימות החופשי הראשון בין הלאומנות והקומוניזם, מוכה הקומוניזם שוק על ירך. אותו התהליך מתרחש גם בכמה מן הרפובליקות הסובייטיות המשתייכות לברית המועצות מזה קרוב ל-70 שנה. כלומר, הדור השלישי והדור הרביעי של חניכי הקומוניזם הסובייטי מעדיפים את הלאומנות על הקומוניזם. וזה במדינה שהוקרשה הרבה מאוד מחשבה ל"בעייה הלאומית" (תרומתו היחידה של סטאלין, גרוזי ששמו האמיתי היה ר'ז'וגאשווילי, לתאוריה הקומוניסטית היתה בתחום זה דווקא). המדינה הסובייטית שהתדרלה מאוד לפסק לרגשות הלאומיים של עמיה אפיקים חובביים שונים בתחום השפה, התרבות והסמלים הפוליטיים. שום דבר לא עור.

גם הרוסים לא השתנו. קמה אצלם תנועה לאומנית קיצונית, בעל טעם לווואי אנטי-שמי חריף. אחרי 70 שנה:

כשביקר כאן לא-מכבר פרוספור סובייטי, מעמודי-התווך של השילטון הקומוניסטי, שמתי לב לכמה פליטות-פה שלו. הוא אמר "רוס" במקום "סובייטי", כאילו זה הינוורקה. הוא סיפר שה משלה הסובייטית מתחילה לארגן פעולות תרבותיות כפורה הרוסיות, להושיע יד למנהגים הצטאיים לתרבות רוסית. הוא לא דיבר על המהגרים האוקראיניים, למשל, הצמאים לתרבות האוקראינית. הלאומנות הרוסית חוגגת.

אולי עוד יותר מעניין מה שקורה ביוגוסלביה. זוהי פרוציה קומוניסטית של שישה לאומים שונים. הם חיים ביחד במישור של שיוויון לאומי מאז מילחמת-העולם השנייה. והנה הלאומנות מרימה את ראשה, והורסת במחיריך כל מה שנבנה בסבלנות כה רבה. הלאומנות של עס-הרוב הסרבי (42%) מרכזה את הזכויות של המיעוט האלבני הקטן (4.5%), גם במקום שבו מהווים אלה את הרוב המקומי. יש הרוגים, פצועים.

היכן הדגל האדום? "פועלי כל הארצות התאחדו?" "לפרו לטריון אין מולדת?"

הסיכום הוא חרימסמעי: אם הקומוניזם, בעל כוחה-המחץ האי-דיאולוגי העצום, הנעזר בכל כלי השיכנוע והלחץ של המדינה המודרנית, אינו מסוגל להתגבר על הלאומנות, שום כוח אינו מסוגל לכך. האם ישראל הקטנה, הרמוקרטית, שהיא עצמה תוצר מופלא של הלאומנות הציונית, תהיה מסוגלת להתגבר על הלאומנות של עם אחר?

היכן הדגל האדום? "פועלי כל הארצות התאחדו?" "לפרו לטריון אין מולדת?"

הסיכום הוא חרימסמעי: אם הקומוניזם, בעל כוחה-המחץ האי-דיאולוגי העצום, הנעזר בכל כלי השיכנוע והלחץ של המדינה המודרנית, אינו מסוגל להתגבר על הלאומנות, שום כוח אינו מסוגל לכך. האם ישראל הקטנה, הרמוקרטית, שהיא עצמה תוצר מופלא של הלאומנות הציונית, תהיה מסוגלת להתגבר על הלאומנות של עם אחר?

היכן הדגל האדום? "פועלי כל הארצות התאחדו?" "לפרו לטריון אין מולדת?"

הסיכום הוא חרימסמעי: אם הקומוניזם, בעל כוחה-המחץ האי-דיאולוגי העצום, הנעזר בכל כלי השיכנוע והלחץ של המדינה המודרנית, אינו מסוגל להתגבר על הלאומנות, שום כוח אינו מסוגל לכך. האם ישראל הקטנה, הרמוקרטית, שהיא עצמה תוצר מופלא של הלאומנות הציונית, תהיה מסוגלת להתגבר על הלאומנות של עם אחר?

הגדול מכולם

יש כל מיני חיות-טרף בטבע. יש הצונחים על טרפם מלמעלה. יש הזונקים עליו בחטף. יש שאינם זזים כלל, הממתנים שהטרף ייכנס להם לפה מעצמו.

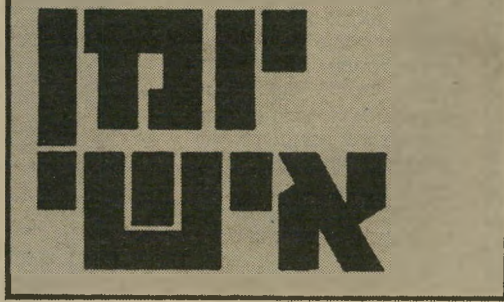
יצחק שמיר שייך לסוג האחרון. נדמה כאילו אינו עושה דבר. אבל בסוף מסתבר תמיד שהוא בלע את כולם. הוועידה העולמית לסולידריות יהודית, למשל.

מה עשה שמיר? לא כלום. למישהו היה רעיון לערוך כינוס עולמי של אישים יהודיים, כדי שתייצבו לימין ישראל בימי האינתיפאדה. איך לקרוא לה? טיבועי לקרוא לה "וועידת ראשי-הממשלה", כדי שיוקרת המיסרה של ראשי-הממשלה תמשוך את מירב היהודים תאביה-הכבוד.

כשמדובר על אחדות לאומית, אין מפלגת-העבודה יכולה לעמוד מנגד. היא גם לא רוצה להישאר בחוץ. אז היא מתגייסת בכל כוחה, והגאון התורני — מוטה גור — אף הופך למגייס.

כמה יהודים חשובים נעדרו, מפני שלא רצו לעזור לשמיר. אבל האחרים באו. ומי שרצה להביע דיעה נגדית, נתק, שח, כמו של לקלקל את הצגת האחדות הלאומית. פה ושם השמיעו שאלה נוקבת, פה ושם העירו הערה חריגה. אך בסך הכל הבינו שעליהם להתייצב לימין ממשלת-ישראל, שהיא ממשלת שמיר.

אורי אבנרי

הסוף? הפגנה איררה למען יצחק שמיר. הוא הפך את פרס לכינור שני, ואת גור לנער-שליח. הוא העמיד בצל את כל עמיתיו בליכוד. הוא הוכיח שהוא הגדול מכולם — גם כשעמד לפני הכותל בין שלושת הגברים הגבוהים ממנו בהרבה. (מספרים שנפוליון רצה לתלות תמונה על קיר. הנח לי, סיר, לעשות זאת במקומך. אני גדול ממך!" אמר השליש. "לא, אתה גבוה ממני," תיקן אומג נפוליון.)

יש נטייה לזלזל בשמיר. אולי מסתתר ביחס זה זילזול תת-הכרתי נכמוכי-קומה. אבל אין טעות גדולה מזה. בלי מאמץ נראה לעין גובר שמיר שוב ושוב על אריאל שרון מימין ושימעון פרס שמאל. נדמה שאינו עושה דבר, שאינו זז כלל. אבל בסוף מסתבר שוב ושוב — תמיד — שהוא ניצח. יש חיות כאלה בטבע.

יצחק רבין, למשל

אין צדק בעולם. יצחק רבין. אילו היה אריאל שרון מכהן במקומו ועושה רבע ממה שעושה רבין, היו מאות אלפים יוצאים להפגין נגדו. אילו היה במקומו שימעון פרס, היו מגרשים אותו אחרי חודש של אינתיפאדה, כמי שנכשל כישלון מוחלט.

ואילו רבין — הפופולריות שלו הולכת וגוברת. שום רכב של כישלון אינו רבך בו. סומכים עליו.

מדוע? אין לזה שום הסבר רציונלי. הוא פשוט "אמין". זה תלוי במראהו החיצוני, בקולו, בצורת דיבורו, בעברו. הכל כאילו אומר: סמוך עלי.

ואילו שימעון פרס, אדם שהשתרל כל ימי חייו באופן נואש לרכוש אמון, אינו משיג אותו. שום דבר אינו עוזר. הוא הקריב קורבנות רבים כדי לרכוש אמינות. אבל הציבור מסרב להאמין לו. מדוע? שוב: מראה חיצוני, צורת-דיבור, שפת-הגוף.

ראיתי תופעות כאלה פעמים רבות. למשל, ההתחרות בין יגאל אלון ומשה דיין, מאמצע שנות ה-50 והלאה. דיין סתר את עצמו פעמים בשבוע, והדבר התקבל בהוכחה לכך שהוא איש אינטליגנטי, פרגמטי, המתאים את דיעותיו לנסיבות המשתנות.

כאשר אלון סתר את עצמו, היתה זאת הוכחה לכך שהוא איש בלתי-עיקבי, חלש, הססן.

דויד בן-גוריון היסט עשרים פעם לפני מילחמת-סיני, וכמעט ויתר על כל הרעיון מפני שלא הובטחה לו כעוד מועד מיטריה אווירית צרפתית. אשכול גימגם פעם אחת לפני מילחמת ששת-הימים, והעם הוועץ נטל ממנו את מישר-הביטחון. אילו גימגם בן-גוריון כאותו הנאום, היו מחייכים בהערצה.

ככה זה. הבעת-פנים, צורת-דיבור, חיתוך-העיניים יכולים לקבוע לעיתים קרובות יותר מאשר תוכן הדברים והמעשים. לעיתים קרובות לא חשוב בכלל מה נאמר, אלא מי אומר זאת. מה שמתקבל כאמת צרופה מפי אחר, נשמע כשטות בפי אחר.

לא צורך? ומי אמר שיש צדק בעולם? מדוע צעירה אחת, בעלת אף סולד, משיגה כל דבר בקלות, ואילו חברתה, הרומה לה בכל, אך שיש לה אף ארוך, נאלצת להתאמץ ולתחמק כדי להשיג חלק קטן מזה?

האיש המרגיז ההוא

אורי מילשטיין מעורר זעם. זהו טיבועו. ונדמה לי שהוא נהנה מזה.

80 חוקר

שמיר ליד סימור רייד ופרס, לפני הבחלת

עוד לפני שהופיעו עשרת הכרכים של מחקרו על מילחמת-העצמאות, נשפכים עליו קיתונות של השמצות וחרפות. די היה במאמר שפירסם לפני שבועיים בהעולם הזה, ובקטעים שפורסמו בעיתונים אחרים, כדי לקרוא "עליהם" — בנוסח שהיכרנו ב-1948.

מכל זה תצמח ברכה גדולה. כי המחקר של מילשטיין יגרום לוויכוח ציבורי, שהיה צריך להיפתח מוזן, ולא רק בין היסטוריונים מיקצועיים (אם יש בכלל דבר כזה).

רוב מחקרו של מילשטיין מוקדש לניתוחים צבאיים, ועליהם אפשר להתקוטט הרבה. איזה פאשלות היו, ומי אשם בהן? אך לי נראה כי חשוב יותר מה שהוא אומר על עצם מהות המילחמה.

האגדה מספרת כי האו"ם החליט על חלוקת הארץ לשתי מדינות. היהודים הסכימו, והערבים התנגדו. לכן התנפלו הערבים על היהודים, היהודים עמדו על נפשם, מעטים מול רבים, וניצחו תודות לגבורתם העילאית. כתוצאה מכך לא נולדה המדינה הפלסטינית, שהיתה אמורה לקום לצד המדינה היהודית. ישראל כבשה שטחים רבים נוספים, והמוני האוכלוסיה הערבית ברחו משטחים אלה.

זאת היתה אגדה יפה, והיא החזיקה מעמד 40 שנה. חוששני שהיא עומרת למות.

החלק הראשון של הסיפור נכון. הערבים כפרו בתוכנית החלוקה, מפני שלא הסכימו לעצם קיומה של מדינה יהודית. לרעתם היתה ארץ זו, פלסטין, כולה ארץ ערבית, נחלת העם שישב כאן במשך 1300 שנים. היהודים היו בעיניהם פולשים זרים, שנשתלו כאן על-ידי המדינות הקולוניאליות. לכן התכריכו נגד מילחמה, פתחו במאבק אלים ושלחו לארץ את הצבאות של המדינות השכנות.

החלק השני של הסיפור הוא מלאכת-מחשבה של תעמולה פיקחית.

ההנהגה הציונית אמנם קיבלה רישמית את תוכנית-החלוקה, מפני שהיא סיפקה בסיס מינימלי לבניית כוח עברי. אך היא לא חלמה אף לרגע להסתפק בגבולות שנקבעו לה. היא לא חלמה אף לרגע להשאיר במדינה היהודית אקלוסיה ערבית גדולה, וכי עיקר: היא לא חלמה לאפשר את הקמתה של מדינה פלסטינית, שתמנע את התפשטות המדינה היהודית בעתיד.

עוד לפני שעתיד-האפס, כרת דויד בן-גוריון ברית סודית עם עבדאללה, לא מלך עבריה-הירדן, שעל פיה היה עבדאללה אמור לספק את כל השטחים שאי-יכבשו על-ידי ישראל. שני הצבאות — העברי והירדני — עמדו למחוז ביניהם את הישות הלאומית הפלסטינית לצמצמות.

לדויד בן-גוריון, המצביא העליון והמנהיג הבלעדי של היישוב בימי המלחמה, היתה אסטרטגיה ברורה לגמרי. היא נועדה לכבוש שטחים רבים ככל האפשר — אבל מבלי להתגרות בעבדאללה — ובכרטיים, שעמדו מאחוריו. הגבולות של תוכנית-החלוקה עניינו אותו כקליפת-השום. וברגע שהכוח העברי היה די חזק כדי לעבור למיתקפה, בחודשים אפריל-מאי 1948, אחרי כמה חודשים של מיגננה, החלה מערכה יזומה ועיקבית לגירוש הערבים מכל השטחים שנכבשו.

כל זה מוכח בפרוטוקולים הסודיים, שהתגלו בינתיים. לנו, הלוחמים של אז, שעניינם היו פקוחות, היו הרברים ברורים כבר אז, אם כי לא בבהירות כה רבה. כשאתה נמצא בליבם של מאורעות סוערים, רוויי-רגשות, אינך יכול לנתח את המתרחש בצורה שקטה.

חלק מן הרברים האלה פורסם בשעתו בספרו החשוב של ישראל בר. אבל בר היה איש שמאלי, והוא כתב את הדברים בשעה שישב ככלא כעוון ריגול למען ברית-המועצות. קל היה להתעלם מניחותיו.

אחרי-כך כתב על כך שימחה פלאפן. אבל גם פלאפן היה שמאלני, ודבריו פורסמו רק באנגלית. הוא עצמו מת. הדברים לא עוררו ויכוח כלל. גם מחקרים אחרים, שהטילו אור על חלק זה או אחר של המאורעות. לא עוררו ויכוח.

אורי מילשטיין הוא איש הימין, ויש לו יכולת נדירה להרגיז ולקומם. לכן יעורר המחקר שלו ויכוח סוער יותר.

השאלה שהוא מעורר היא: האם היתה מילחמת-העצמאות מילחמת איך-ברירה, כפי שמקובל להניח, או מילחמת-ברירה? מילשטיין מכקש, כמובן, להוכיח שהיתה זאת מילחמת-ברירה, כמו מילחמת-הלבנון. אך הדברים אינם פשוטים כלי-כך.

בעינינו, לוחמי תש"ח, היתה זאת מילחמת איך-ברירה. האם טענינו?

אינני סבור כך. כי בלי כל קשר לכוננותו הסמויות של בן-גוריון, הכוננות של הצד השני היו ברורות. הוא התכוון להשמיד את המדינה. מבחינה זו היתה זאת אכן מילחמת איך-ברירה לגבינו.

מאידך, יתכן שניתן היה לסיים את המילחמה הרבה יותר מהר, ובצורה לגמרי אחרת, אילו הסכים בן-גוריון להקמת המדינה הפלסטינית, כפי שקבעה החלטת האו"ם, ואלמלא חתר להרחבת הגבולות ולגירוש הערבים. ובעיקר — יתכן שניתן היה אחרי המילחמה להגיע לשלום — אותו השלום החומק עדיין מיריני כיום, אחרי שני דורות ושש מילחמות נוספות.

התגובה הנזעמת על דברי מילשטיין מוכיחה כי מניו וגמור עם הרוב העצום של הוגי-הדעות בארץ להשתמט מן העימות עם שאלות אלה. הרבה יותר נוח לחיות בחממה של המיתוס, כמו ברחם של אמא, ולהשמיץ כל מי שמפריע למנוחה. אך איך נתמדרר עם העתיד, אם נעצום את עינינו מלראות את העבר, שבו נזרע רוע העתיד?

התגובה הנזעמת על דברי מילשטיין מוכיחה כי מניו וגמור עם הרוב העצום של הוגי-הדעות בארץ להשתמט מן העימות עם שאלות אלה. הרבה יותר נוח לחיות בחממה של המיתוס, כמו ברחם של אמא, ולהשמיץ כל מי שמפריע למנוחה. אך איך נתמדרר עם העתיד, אם נעצום את עינינו מלראות את העבר, שבו נזרע רוע העתיד?

התגובה הנזעמת על דברי מילשטיין מוכיחה כי מניו וגמור עם הרוב העצום של הוגי-הדעות בארץ להשתמט מן העימות עם שאלות אלה. הרבה יותר נוח לחיות בחממה של המיתוס, כמו ברחם של אמא, ולהשמיץ כל מי שמפריע למנוחה. אך איך נתמדרר עם העתיד, אם נעצום את עינינו מלראות את העבר, שבו נזרע רוע העתיד?

התגובה הנזעמת על דברי מילשטיין מוכיחה כי מניו וגמור עם הרוב העצום של הוגי-הדעות בארץ להשתמט מן העימות עם שאלות אלה. הרבה יותר נוח לחיות בחממה של המיתוס, כמו ברחם של אמא, ולהשמיץ כל מי שמפריע למנוחה. אך איך נתמדרר עם העתיד, אם נעצום את עינינו מלראות את העבר, שבו נזרע רוע העתיד?

התגובה הנזעמת על דברי מילשטיין מוכיחה כי מניו וגמור עם הרוב העצום של הוגי-הדעות בארץ להשתמט מן העימות עם שאלות אלה. הרבה יותר נוח לחיות בחממה של המיתוס, כמו ברחם של אמא, ולהשמיץ כל מי שמפריע למנוחה. אך איך נתמדרר עם העתיד, אם נעצום את עינינו מלראות את העבר, שבו נזרע רוע העתיד?

התגובה הנזעמת על דברי מילשטיין מוכיחה כי מניו וגמור עם הרוב העצום של הוגי-הדעות בארץ להשתמט מן העימות עם שאלות אלה. הרבה יותר נוח לחיות בחממה של המיתוס, כמו ברחם של אמא, ולהשמיץ כל מי שמפריע למנוחה. אך איך נתמדרר עם העתיד, אם נעצום את עינינו מלראות את העבר, שבו נזרע רוע העתיד?

התגובה הנזעמת על דברי מילשטיין מוכיחה כי מניו וגמור עם הרוב העצום של הוגי-הדעות בארץ להשתמט מן העימות עם שאלות אלה. הרבה יותר נוח לחיות בחממה של המיתוס, כמו ברחם של אמא, ולהשמיץ כל מי שמפריע למנוחה. אך איך נתמדרר עם העתיד, אם נעצום את עינינו מלראות את העבר, שבו נזרע רוע העתיד?